

R. Hrair Dekmejian, *Egypt under Nasir: a study in political dynamics*, Albany 1971; Peter Mansfield, *Nasser's Egypt*, Baltimore, MD 1965.

/ محمد مالکی /

ژیتواتوروک^۱، معاهده، معاهده صلح میان عثمانی و

خاندان حکومتگر هابسبورگ اتریش در ۱۶۰۶/۱۰۱۵. ژیتواتوروک یا ژیتواتوروک (به معنای دهانه [رود] ژیتوا، در عثمانی زیدوه) معاهده‌ای بود که میان نمایندگان احمد اول (حک: ۱۰۱۲-۱۰۲۶) و رودولف^۲ دوم، با وساطت نمایندگان ایشوان بوچکای^۳، حاکم اژدیل (ترانسیلوانیا)^۴، در کنار ملتقای دو رود ژیتوا و دانوب (در مجارستان) امضا شد (به تعیماً، ج ۱، ص ۴۵۴-۴۵۵؛ نیز به د. اسلام، چاپ دوم، ذیل ماده). این معاهده، که به جنگهای پانزده ساله میان عثمانی و اتریش (۱۰۱۱-۱۰۱۵/۱۵۹۳-۱۶۰۶) پایان داد، نخستین مرحله افول عثمانیان و پذیرش پایان فتوحاتشان در اروپا محسوب شده است (به اوزون چارشیلی^۵، ج ۳، بخش ۱، ص ۹۸؛ نیز به الیتاش^۶ و همکاران، ص ۴۷۵). عثمانیان با این معاهده، بسیاری از متصرفاتشان را در اروپا حفظ کردند، اما پذیرش این صلح نشانه ضعف آنان و توان اروپاییان برای کسب امتیاز از عثمانیان بود (به فریدون بیگ پاشا، ج ۲، ص ۴۲۱-۴۲۲؛ توران^۷، ص ۶۱). دو طرف بنابه دلایلی این صلح را پذیرفتند؛ از یک سو، عثمانیان درگیر جنگ با ایران و نیز سرکوب قیامهای جلالی^۸ در آناتولی بودند (به فرانسجی زاده، ج ۱، ص ۵۹۶-۵۹۷، ۶۰۳) و از سوی دیگر، با پدید آمدن مذهب پروتستان و دودستگی مردم در آلمان و اتریش، شورشهایی در آن سرزمینها به راه افتاده بود (به مهدوی، ص ۸۳). در حدود ۱۶۰۴/۱۰۱۳، بوچکای، که در ابتدا متحد اتریش بود، بر اثر اعمال فشار ارتش کاتولیک اتریش بر مردم پروتستان اردل، شورش کرد و با فرستادن سفیری به استانبول، از سلطان عثمانی کمک خواست (د. د. ترک، ذیل "Ahmed I"). بدین سان، مذاکرات صلح در محل ژیتواتوروک با وساطت بوچکای - که در ذیحجه ۱۰۱۴/ فوریه ۱۶۰۶ با رودولف دوم در وین معاهده صلح امضا کرده بود - آغاز شد (به د. اسلام، همانجا). علی پاشا، والی بدین^۹، از طرف عثمانی، بارون دومولار^{۱۰} از طرف اتریش و ایشوان ایلشازی^{۱۱} از طرف بوچکای مذاکرات را آغاز کردند و معاهده صلح در هفده ماده، در ۱۰ رجب ۱۰۱۵/ ۱۱ نوامبر

منابع: احمد حمروش، قصه ثورة ۲۳ یولیو، ج ۱، قاهره ۱۹۸۳؛ احمد شرف، عبدالناصر.. و دوائر سياسته الخارجيه، در جمال عبدالناصر: رؤية متعددة الزوايا، المراجعة اللغوية و التدقيق: طه عبدالرؤف سعد، حلبة دارالكتاب العربي، ۲۰۰۸؛ اسامة غزالی حرب، ثورة يوليو/ تموز و اعاده تشكيل النخبة السياسية في مصر، در ثورة ۲۳ يوليو/ تموز: قضايا الحاضر و تحديات المستقبل، بيروت: مركز دراسات الوحدة العربية، ۲۰۰۹؛ تاريخ معاصر كسورهاي عربي، زیر نظر د. فوبلیکوف و دیگران، ترجمه محمدحسین روحانی، تهران: توس، ۱۳۶۷ ش؛ ثروت عكاشه، ثورة يوليو/ تموز و المسألة الثقافية، در ثورة ۲۳ يوليو/ تموز، همان؛ اسحاق موسى حسینی، الاخوان المسلمون: كبرى الحركات الاسلامية الحديثة، بيروت ۱۹۵۵؛ حمادة حسنی، التنظيمات السياسية لثورة يوليو ۱۹۵۲ (۱۹۵۳-۱۹۶۱)، [قاهره] ۲۰۰۲؛ احمد صدق دجانی، الاطار التاريخي لثورة ۲۳ يوليو/ تموز، در ثورة ۲۳ يوليو/ تموز، همان؛ وضوی عبدالقادر، عبدالناصر و الديمقراطية، در جمال عبدالناصر، همان؛ رفعت سيداحمد، ثورة الجنرال: قصة جمال عبدالناصر كاملة من الميلاد الى الصوت، ۱۹۱۸-۱۹۷۰، بيروت ۱۹۹۳/۱۴۱۴؛ رفعت يونان، محمد نجيب: زعيم ثورة ام واجهة حركة؟، قاهره ۲۰۰۸؛ معيدالريش، جمال عبدالناصر: آخر العرب، راجع الترجمة عن الانكليزية سمير كرم، بيروت ۲۰۰۵؛ سيدياسين، رؤية ثورة يوليو للصراع الاجتماعي، الكتاب، ش ۱۶۰ (يوليو ۱۹۷۴)؛ طارق بشري، الحركة السياسية في مصر، قاهره ۲۰۰۲/۱۴۲۳؛ هاشم رزاز، مقدمات حركة ۲۳ يوليو، در جمال عبدالناصر، همان؛ عبدالسلام عبدالعليم هاشم، ثورة يوليو و الطبقة العاملة، [قاهره] ۱۹۸۷؛ عبدالله اسام، صلاح نصر يتذكر: الثورة، المخابرات، النكسة، [قاهره] ۱۹۹۹؛ عبدالوهاب بكر، البلاط الملكي و دوره في الحياة السياسية المصرية من اسماعيل الى فاروق: ۱۸۶۳-۱۹۵۲، قاهره ۲۰۰۸؛ عزالدین نجیب، عبدالناصر و الفن التشکيلي، در جمال عبدالناصر، همان؛ عزیز صدقی، ثورة يوليو/ تموز و بناء الصناعة المستقلة في مصر، در ثورة ۲۳ يوليو/ تموز، همان؛ عصمت سيف الدولة، ثورة يوليو/ تموز و المسألة الديمقراطية، در همان؛ عادل عمري، اليسار.. و الناصرية.. و الثورة المضادة.. نظرة جديدة في ملفات قديمة، قاهره ۲۰۰۹؛ لطيفة محمد سالم، فاروق و سقوط الملكية في مصر: ۱۹۳۶-۱۹۵۲، قاهره ۱۹۸۹/۱۴۰۹؛ مصطفى جلی، ثورة يوليو/ تموز و التنمية الزراعية، در ثورة ۲۳ يوليو/ تموز، همان؛ نایف رشيدات، جمال عبدالناصر في الميزان، بيروت ۲۰۰۳؛ نجلاء ابوخلدین، ناصر العرب، ترجمة فريد ابوخلدین، قاهره ۱۹۸۸؛ نعيمة ابومصطفى، عبدالناصر و التنمية، در جمال عبدالناصر، همان؛ ویلتون وین، عبدالناصر.. قصة البحث عن الكرامة، قاهره ۲۰۱۰؛ محمدحسین هیکل، سقوط نظام الماذاکانت ثورة يوليو ۱۹۵۲ لازمة؟، قاهره ۲۰۰۸؛

1. Zsitvatorok 2. Rudolph 3. Istrán Boeckay 4. Transylvania 5. Uzunçarşılı
6. Elitaş 7. Turán 8. Budin 9. Baron du Molard 10. István Illésházy

ادامه یافت (> دایرةالمعارف امپراتوری عثمانی <، ژیل
"Transylvania"، "Croatia"، "Ahmed I").

یکی از نتایج درخور توجه امضای معاهده ژیتواتوروک این بود که عثمانیان از آن پس، در دوران رکود و افول خود، عموماً ستیزه‌جویی در عرصه سیاست خارجی را رها کردند و راهبرد مذاکره را در پیش گرفتند (توران، ص ۶۱).

منابع: فرانضی زاده محمدسعید، تاریخ گلشن معارف، [استانبول] ۱۳۵۲؛ احمد فریدون بیگ پاشا، منشآت السلاطین، [استانبول] ۱۳۷۵-۱۳۷۴؛ عبدالرضا هوشنگ مهدوی، تاریخ روابط خارجی ایران از ابتدای دوران صفویه تا پایان جنگ دوم جهانی (۱۵۰۰-۱۹۴۵)، تهران ۱۳۶۴ ش؛ مصطفی نعیم، تاریخ نعیم، [استانبول] ۱۳۸۱-۱۳۸۳.

Conflict and conquest in the Islamic world: a historical encyclopedia, ed. Alexander Mikaberidze, Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO, 2011, s.v. "Zsitvatorok, Peace of (1606)" (by Alexander Mikaberidze); Cemal Elitaş et al., *Osmanlı imparatorluğunda 500 yıl boyunca kullanılan muhasebe yöntemi: merdiven yöntemi*, [Ankara] 2008; *EF*, s.v. "Zsitvatorok" (by G. Dávid); *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, [ed.] Gábor Ágoston and Bruce Masters, New York: Facts on File, 2009; Timuçin Kodaman and Ekrem Yaşar Akçay, "Kuruluştan yıkılışa kadar Osmanlı diplomasi tarihi ve Türkiye'ye bıraktığı miras", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi sosyal bilimler dergisi*, no.22 (2010); *Peace treaties and international law in European history: from the late Middle Ages to World War One*, ed. Randall Lesaffer, Cambridge: Cambridge University Press, 2004; Kenneth M. Setton, *Verice, Austria and the Turks in the seventeenth century*, Philadelphia 1991; Namık Sinan Turan, "Osmanlı diplomasisinde batı imgesinin değişimi ve elçilerin etkisi (18. ve 19. yüzyıllar)", *Trakya Üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, vol. 5, no.2 (Aralık 2004); *TDVİA*, s.v. "Ahmed I" (by Mücteba İlgürel); İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı tarihi*, vol.3, pt.1, Ankara 2003.

/ حسن اسدی /

ژیل بلاس ← سرگذشت ژیل بلاس

۱۶۰۶ منعقد شد (به نعیم، ج ۱، ص ۴۵۴-۴۵۷). این معاهده در مناسبات عثمانی با کشورهای اروپایی نقطه عطفی ایجاد کرد؛ زیرا از پیشروی عثمانی در قلمرو خاندان هابسبورگ و دیگر نقاط اروپا جلوگیری کرد و به مدت نیم قرن، مرزهای عثمانی در اروپا را ثابت نگاه داشت (> نبرد و پیروزی در جهان اسلام<^۱، ذیل ماده). همچنین، به موجب این معاهده سلاطین عثمانی، که تا آن زمان پادشاهان سایر کشورها را هم‌رتبه صدراعظم‌های خود می‌دانستند، متعهد می‌شدند پادشاه خارجی را هم‌تراز سلطان بدانند (نعیم، ج ۱، ص ۴۵۵؛ کدمان^۲ و آکچای^۳، ص ۸۲؛ توران، ص ۶۱).

مفاد معاهده ژیتواتوروک عبارت بودند از: ۱) تعهد پرداخت سالانه سی هزار سکه از طرف خاندان هابسبورگ به سلطان فسخ شود و به جای آن، یکجا دویست هزار سکه به دربار سلطان فرستاده شود؛ ۲) مفاد معاهده ژیتواتوروک برای جانشینان هر دو طرف لازم‌الاجرا باشد؛ ۳) خان کریمه تا پایان مدت معاهده به هیچ‌یک از سرزمینهای مسیحی‌نشین آسیب نرساند؛ ۴) سرزمینهایی که چند ماه پیش از انعقاد معاهده ژیتواتوروک، در معاهده وین به بوچکای داده شده بود، همچنان در حاکمیت او بماند؛ ۵) قلعه‌های جدید در مرزهای عثمانی و اروپا ساخته نشود (به نعیم، ص ۴۵۵-۴۵۸؛ ستن^۴، ص ۲۲).

مدت معاهده بیست سال تعیین شده بود (اوزون‌چارشلی، ج ۳، بخش ۱، ص ۹۶)، اما صلح بین دو طرف نیم قرن پایدار ماند (> نبرد و پیروزی در جهان اسلام<، همانجا). این معاهده در سالهای ۱۶۱۵/۱۰۲۴ و ۱۶۱۶/۱۰۲۵ در وین در زمان ماتیاس^۵، جانشین رودولف دوم، و بعد نیز در ۱۶۱۸/۱۰۲۷، ۱۶۲۵/۱۰۳۴ و ۱۶۲۷/۱۰۳۶ تمدید شد. ماتیاس معاهده ژیتواتوروک را «معاهده مقدس» خوانده بود (> پیمانهای صلح و حقوق بین‌المللی در تاریخ اروپا<^۶، ص ۳۴۶؛ برای اطلاعات بیشتر درخصوص صلح‌نامه، تمديد و افزوده‌های آن در سالهای بعد از ۱۶۰۶/۱۰۱۵ به فریدون بیگ پاشا، ج ۲، ص ۴۱۹-۴۴۶).

پس از عقد معاهده صلح ژیتواتوروک، بیشتر متصرفات عثمانی در خاک مجارستان در دست عثمانیان باقی ماند، اما امیرنشین اردل برخلاف مفاد آن معاهده، مدت سی سال، با حمایت عثمانیان به مجادلاتش برضد اتریش ادامه داد. این منازعات تا پایان جنگهای عثمانی و اتریش (۱۰۹۵-۱۱۱۱/۱۶۸۳-۱۶۹۹) با عقد دو معاهده کارلوفچه^۷ و پاساروفچه^۸،

1. *Conflict and conquest in the Islamic world*

2. Kodaman

3. Akçay

4. Setton

5. Matthias

6. *Peace treaties and international law in European history*

7. *Encyclopedia of the Ottoman Empire*